

Stockholms universitet

Ekonomisk-historiska institutionen

Remissvar rörande betänkandet "Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter" (SOU 2010:70)

Delegationen för mänskliga rättigheter redovisar i betänkandet "Ny struktur för skydd av mänskliga rättigheter" (SOU 2010:70) det främjande arbetet som ingått i delegationens uppdrag och lämnar förslag som syftar till att skapa en ny struktur för skydd av de mänskliga rättigheterna i Sverige. Syftet är också att förslagen ska bidra till att tydliggöra de mänskliga rättigheternas roll som en gemensam internationell och nationell värdegrund för samhället. En utgångspunkt för delegationens arbete, överväganden och förslag har varit att de mänskliga rättigheterna, såsom de kommer till uttryck i internationella överenskommelser, är bindande åtaganden för hela den offentliga sektorn. Detta innebär att skyddet för, och kunskapen och medvetenheten om, de mänskliga rättigheterna om rättigheterna bör lyftas fram i den offentliga förvaltningen med utgångspunkt i det internationella regelverket.

Delegationens förslag rör följande områden; inrättandet av en nationell institution för de mänskliga rättigheterna, styrning och tillsyn, utbildning och kompetensutveckling, forskning och kunskapsutveckling samt, slutligen, det civila samhällets och näringslivets roll med avseende på de mänskliga rättigheterna.

Ekonomisk historiska institutionens remissvar, riktas främst mot den vetenskapliga beskrivningen och förståelsen av mänskliga rättigheter, som betänkandet bygger på. Svaret går även kort in på de förslag som följer av denna förståelse och särskilt på delegationens förslag rörande forskning, utbildning och kompetensutveckling.

Delegationens definitioner och utgångspunkter

Delegationens arbete har haft en stark fokus på det internationella regelverket och på de olika konventioner och avtal som Sverige har undertecknat. Dessa avtal reglerar vad som krävs av staten i vid mening för att de som bor eller vistas i ett land ska kunna garanteras ett människovärdigt liv. De mänskliga rättigheterna såsom de definieras i FN:s allmänna förklaring är universella och därför har ingen regering rätt att åsidosätta dem. En viktig princip är att "alla människor ska ses som fria och lika i värde och rättigheter. Alla människor har rätt att åtnjuta de mänskliga rättigheterna utan någon form av diskriminering" (s 105). En följd av detta är principen om icke-diskriminering som innebär att de mänskliga rättigheterna ska gälla utan åtskillnad på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning. Enligt rådande praxis från FN:s olika övervakningsorgan och från Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna, gäller icke-diskrimineringsprincipen också för sexuell läggning, funktionsnedsättning och ålder.

Förutom innebörden i internationella konventioner och avtal har Delegationens arbete styrs av uppfattningen att de mänskliga rättigheterna utgör en central värdegrund för samhället i

stort. Ur detta perspektiv är det viktigt att enskilda, inklusive barn och ungdomar, förstår de mänskliga rättigheternas innebörd, både när det gäller egna och andras rättigheter. En viktig uppgift är därför att öka kunskapen och medvetenheten om de mänskliga rättigheterna med avseende på såväl den enskildes rättigheter som det allmännas skyldigheter. Begreppet *människorättsperspektiv* används i detta sammanhang för att tydliggöra att de mänskliga rättigheterna ses som vägledande för verksamhet och insatser av olika slag och särskilt i frågor som berör grupper rättigheter.

Ekonomisk historiska institutionen delar Delegationens uppfattning om att skyddet av mänskliga rättigheter måste stärkas och att ökade insatser inom forskning och kunskapsutveckling är nödvändiga. Forskningsresultat inom olika områden bekräftar att de strukturer och arbetssätt som finns i dag inte alltid överensstämmer med Sveriges internationella åtaganden om de mänskliga rättigheterna (SOU 2005: 56, Diesen 2005, Dahl 2005). Återkommande internationella rapporter om rasism och diskriminering riktade till vissa grupper utrikesfödda och etniska minoriteter, brister i asylprocessen, bestående ojämlikhet mellan kvinnor och män, avvisning av flyktingar som riskerar tortyr samt hbt-personers och funktionshindrades utsatta situation indikerar att det finns stora brister i Sveriges efterlevnad av mänskliga rättigheter (ECRI 2004, CERD 2008). Både internationella rapporter och forskningsresultat tecknar en komplex problembild där det systematiska åsidosättandet av vissa grupper eller människors rättigheter tolkas utifrån olika perspektiv och förklaringsmodeller. En genomgång av denna forskning och särskilt av de förklaringsmodeller som diskuteras inom svensk och internationell forskning hade bidragit till att ge klarhet kring de omständigheterna där mänskliga rättigheter inte respekteras och även kunnat förklara varför samhället inte erbjuder skydd till alla människor i Sverige. Delegationens framställning belyser en rad områden där skyddet av de mänskliga rättigheter brister men ger ingen förklaring till varför dessa brister uppstår och blivit en del av svenska myndigheters arbetssätt. Oförmågan att identifiera orsakerna till den svaga ställning som människorättsperspektivet har inom flera viktiga samhällsområden utgör också ett hinder för att formulera åtgärder som kan bidra till en ökad efterlevnad av de mänskliga rättigheterna.

Om betänkandets svaga förankring i vetenskaplig forskning är bekymmersam, är den totala avsaknaden av referenser till aktuell diskrimineringsforskning desto mer problematiskt. Inte minst för att rätten att inte bli utsatt för diskriminering betraktas som en grundläggande mänsklig rättighet. Kopplingen till diskrimineringsforskning borde vara självklart. Den forskning som under det senaste decenniet har lyft fram diskrimineringsformer som bygger på normativa uppfattningar om kön, klass, etnicitet, sexualitet och funktionalitet har också bidragit till att problematisera den strukturella ojämlikheten som grundas i ett ständigt särskiljande mellan olika grupper människor. Förekomsten av diskriminering utgör ur detta perspektiv inte i första hand en kunskapsfråga utan ett maktproblem. Detta gäller inte minst privilegiet att vara okunnig om övergrepp, förtryck eller diskriminering.

Delegationens uppfattning om människor som befinner sig i utsatta situationer (s 321) bör således kompletteras med en bredare samhällsanalys där människorättsperspektivet och rätten att inte utsättas för diskriminering kopplas till samhällets maktstrukturer, etablerade normer och rådande värderingar. I detta sammanhang bör ett intersektionellt perspektiv på de mänskliga rättigheterna lyftas fram. Ur ett sådant perspektiv är det möjligt att belysa och

problematisera hur uppfattningar om människors universella rättigheter konfronteras med historisk formade uppfattningar om avvikande "andra" utifrån kategorier som kön, klass, etnicitet, sexualitet och funktionshinder. Behovet att utveckla ett sammanhållet perspektiv på de mänskliga rättigheter fordrar således en intersektionell förståelse av hur dessa kategoriers konstituerande, samverkan och ömsesidiga påverkan skapar möjligheter att berövas mänskiorätten eller omvänt att utsätta andra för diskriminering och kränkningar av människovärdet.

Delegationens vetenskapliga förståelse av de mänskliga rättigheterna hade också vunnit på ett bredare samhällsvetenskapligt perspektiv på dessa rättigheter och på dess föränderlighet bortom den alltmer detaljerade reglering som uttrycks i internationella konventioner och avtal. Pågående forskning om medborgarskap, rättighet och suveränitet problematiserar de historiska premisserna på mänskiorättsperspektivet och dess positionering i ett abstrakt ideal där kopplingen mellan rättigheter och konkreta levnadsvillkor sällan berörs eller problematiseras (Douzinas 2000, Chandler 2001, Mbembe 2001). På grundval av detta vill ekonomisk historiska institutionen särskilt framhålla betydelsen av en stark forskningsförankring i det fortsatta arbetet för de mänskliga rättigheterna. Detta gäller i synnerhet samhällsvetenskaplig forskning som kan belysa historiska, institutionella och politiska omständigheter som i olika sammanhang främjar eller hindrar utvecklandet av ett effektivt skydd av mänskliga rättigheter.

Delegationens förslag rörande forskning, utbildning och kompetensutveckling.

Delegationen hänvisar till Vetenskapsrådets rapport från 2005 som konstaterar att forskningen om de mänskliga rättigheterna har ökat men den är till stor del koncentrerad till vissa områden, i första hand juridiken. Kunskapsbehovet är stort och omfattar ett flertal områden; framtagande av statistisk, utveckling av indikatorer, analys av rådande regelverk, internationella åtaganden mm. Ekonomisk historiska institutionen delar Delegationens uppfattning om att forskning med flervetenskaplig inriktning behövs för att belysa alla dimensioner associerade till detta område. Men Delegationens snäva inriktning har också medfört att viktig forskning om rasism, funktionshinder, sexualitet och hbt-personers situation ignoreras. Det är således viktigt att värna om den forskningskompetens som finns inom alla områden där mänskliga rättigheter och diskriminering problematiseras och att satsa på pedagogiskt utvecklingsarbete inom dessa områden. Strategiska satsningar på både utbildning och forskning är nödvändiga för att säkerställa framtida kunskapsbehov. Delegationens förslag att inrätta ett forskningsprogram om mänskliga rättigheter bör tydliggöra diskrimineringens betydelse och kompletteras med särskilda utlysningar som öppnar för att flera forskningsmiljöer kan etableras i landet.

Remissvaret har sammanställts av Paulina de los Reyes

Stockholm den 7 mars 2011

Yvonne Svanström
Prefekt

Referenser

CERD (2008) *Concluding observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination SWEDEN*

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cescr/docs/E.C.12.SWE.CO.5.pdf>

Dahl, Ulrika (2005) *"Det viktigaste är inte vad extremisterna tycker utan vad den stora majoriteten gör"* En kunskapsinventering av forskning om homofobi och heteronormativitet. Stockholm: Forum för Levande Historia och HomO.

Diesen Christian et al (2005) *Likhet inför lagen*. Stockholm. Natur och Kultur.

Douzinas, Costas (2000) *The ends of Human Rights. Critical Legal Thought at the Turn of the Century*. Portland. Hart Publishing.

ECRI (2004) Tredje rapporten om Sverige. Antagen den 17 december 2004.

www.coe.int/ecri

SOU 2005: 41 *Bortom vi och dem. Teoretiska reflektioner om makt, integration och strukturell diskriminering*. Rapport till Utredning om makt, integration och strukturell diskriminering. Stockholm. Fritzes.

SOU 2005:56 *Det blågula glashuset. Strukturell diskriminering i Sverige. Betänkande från utredningen om strukturell diskriminering på grund av etnisk eller religiös tillhörighet*. Stockholm. Fritzes.